

Hayat

*Hayata, daima hayata.. dünyaya
daha çok hayat katalım !...*

Nietzsche

Cilt VI. 31 Temmuz 1929. Sayı : 136

Musahabe

Meslekî tedrisat

Maarif Vekâleti bir sene var ki meslekî tedrisat meselesile uğraşmağa başladı. Fakat bu meseleye hariçten bakanlar düne kadar Ticaret ve Ziraat Vekâletine bağlı olan mekteplerin Maarif Vekâletine geçmesi tarzında telâkki ediyorlar. Onun içindir ki bu tebeddülü nihayet mevcut mekteplerin bir merci değiştirmiş olmasından ibaret sayıyorlar.

Eğer meslekî tedrisatla iş tugal beş altı mektebin maarife raptedilmesinden ibaret ise ortada değişen mühim birşey olmaması lâzım gelir. Halbuki hakikatte böyle değildir ve böyle olmamalıdır. Devletin vazifeleri hakkında, tahsil mefhumunda yeni telâkkiye sahip olmadıkça meslekî tedrisatın esaslı programı çizilemez.

Bu yeni telâkki nedir ?

Bilhassa iki asırdanberi her yerde devletin yapmağa mecbur olduğu işler hakkındaki fikirler mütemadiyen genişliyerek gitmiştir. On dokuzuncu asrın ilk nısfında Devlet Vazifeleri meyanında kat'iyen görülmiyen işler, ikinci nısfında doğrudan doğruya Devlet hizmetleri olmuştur. Devlet vazifeleri asayiş te-

minden, vatani müdaffaadan Mahkemeler ile adaleti korumaktan ibaret olmasını isteyen Liberal mektebin bugün yaşıyan taraftarları bile artık bu dar görüşü bırakmışlardır.

Asrın bu gidişi devletin tahsil ve terbiye hususundaki mefhumunu da değiştirmiştir. İki asır evel vatandaşları okutmak hiçbir yerde Devletin vazifesi değildi, şimdi her yerde en aslî bir vazifedir.

Fakat sanayi inkilabının yarattığı bu günkü cemiyetler için yalnız ilk tahsili vermek kâfi gelmiyor.

Onun yanında bu günkü sanayi hayatına intibak edecek ve aynı zamanda demokrasilerin icap ettirdiği vazifeleri görecek vatandaşları yetiştirmek te bir vazife olmağa başlamıştır. Terbiye ve tahsil sisteminde istenilen bilgilerin ekserisi bu günkü iktisadî hayatın vücuda getirdiği muhite yarıyacak fertler yetiştirmek arzu ve esasına müstennittir.

Terbiye ve tahsil işle uğraşanların bu hususta istedikleri şunlardır:

1 — Mekteplerde terbiye sistemi Fabrika, Ticaret, İş ve Entrepreneur hayatının iktiza

ettiği kabiliyetleri verecek mahiyette olmalıdır.

2 — Devlet sanayi hayatının iktiza ettiği Mühendis, teknisyen yetiştirmelidir.

3 — İş bölümü işçiye dar görüşlü yapıyor, makineleştiriyor. Devlet, belediye ve diğer teşkilât işçiye kendi işinin muhtelif cephelerini gösterebilmeli, zihnen inkişafına çalışmalıdır.

4 — İşçi makineleştikten çok zaman iyi vatandaş olması için lâzım gelen malûmatı haiz bulunmıyor. İşçiye bu malûmatı vermeğe çalışmalıdır.

5 — Devlet, belediye ve diğer teşkilât çıraklık müddetini kısaltmak ve vatandaşları hemen iyi bir müstahsil yapabilmek için tedbirler almalıdır.

6 — Umumî bir mana ile istihsalatı artıracak ve tanzim edecek tedbirler almak devletin vazifesidir. Buna istinaden vatandaşların kendi işlerinde daha iyi müstahsil olabilmeleri için onlara malûmat cihetile de yardım eylemelidir.

Bu sayılan noktaların birincisi umumî terbiye meselesi içinde düşünülecek cihettir.

İlim tarihinden

Gizli akademiler

İlim, hiç bir devirde, erbabını müreffeh geçindirecek kadar rağbet hulmamış ise de, zamanımızda hiç olmazsa ilim adamlarına, bilhassa ilimde yenilik gösterenlere karşı umumî bir hürmet, hatta bazan mufrit denilebilecek derecede itimat izhar edilir. Bugün ilim adamları, olsa olsa, ancak kendi aralarında münakaşa ederler; halk onların işine pek karışamaz.

Halbuki her vakit böyle olmamıştır. Eski zamanlarda halk ta ilim işlerine karışır, ilim adamları cahiller ile, mütaassıplar ile uğraşmaya mecbur olurlardı. Sokrat'a içirilen malûm zehir hikâyesinde olduğu gibi, cehlin önünde boyun eğmiyenlerin hayatları da tehlikeye girerdi.

Herkes-ilim adamı olsa da Sokrat gibi fikri uğurunda can verecek kadar fedakâr olmadığından alimlerin arasında kendilerini gizleyenler olmuştur. Bir vakitler şarkta pek cari olan, kitaplara müellifin ismini koymamak usulü, şüphesiz en ziyade tevazu eseri ve ilmin şahsî olmadığı fikrinin ifadesi olmakla beraber, bunda acaba taassuptan korkunun da dahli yok mudur?

Her halde, bazı ilmî heyetlerin kendilerini gizlemeğe mecbur olmaları tevazu eseri değil ancak mütaassıpların şerrinden korkmak neticesidir.

Basra'da İhvanus-safa, ve Almnaya'da ki Pembesalip cemiyetleri, geçen asırlarda, iki gizli akademidir. Bunların ayrı eserleri ve nizamnameleri mevcuttur.

Onuncu asır içinde Basra'da mevcut olduğu eserlerinden anlaşılan (İhvan - ussafa) ilim cemiyeti, gizli akademilerin en güzel nümunesidir. Bu cemiyetin azası iyice malûm olmamıştır. Sonradan bazı müverrihler birkaç isim ileri sürmüşlerse de, onlar da bir eseri müellifinin şahsiyetini karıştırmadan tenkit edememek taassubuna kapıldıklarından, yazdıkları isimler de kendi taarruzlarına şahsî bir hedef aramışlar zannolunur.

Azası malûm olmayan bu cemiyetin (Tuhfe) isimli eseri marufdur. Bir nevi ansiklopedi olan bu eserde müellifler maksatlarını: "cehil ile hata dinini bozdukları için, dinin saflığını iade etmek ancak onu eski Yunan felsefesi ile imtizaç ettirmekle olur," diye izah etmişlerdir.

İzahın birinci kısmı şüphesiz doğru ise de, ikinci kısmının kabil olmadığını elbette kendileri de anlamışlardı. (Tuh-

fe) müelliflerinin, mütaassıplardan korkarak açıkça söyleyemedikleri hakikî maksatlarının felsefeyi, insanın kendi aklı ile muhakeme etmek usulünü neşretmek olduğu anlaşılır.

(Tuhfe) de çokça tasavvuf bulunmakla beraber, bu eser tabiiyata ait kısımlar ile, bu gün hakikî addettiğimiz ilme-yahut ilmin muhafazasına, çünkü müelliflerin kendileri de bir yenilik iddia etmemişlerdir- hizmet etmiştir.

İhvan - ussafa cemiyeti ve Tuhfe'si bizde öteden beri malûm olduğundau bunlara dair daha ziyade tafsilâta lüzum görmüyorum. Yalnız ilim tasnifini ne suretle yaptıklarını hem bir muhtıra, hem de felsefenin en yüksek kısmı ile meşgul olduklarına bir nümune olarak kaydedeceğim:

- I: Riyaziyat ve Mantık
- II: Tabiiyat (insaninki dahil)
- III: Metafizik (mabadetta-biiyat)
- IV: İlâhiyat.

On altıncı asrın sonlarında ve on yedinci asır içinde o vakitki Almanya'yı teşkil eden Orta Avrupa'da mevcut (Pembesalip) cemiyeti yalnız bizde değil, garpta dahi az malûmdur. Bu gizli cemiyetin ismi, Rosenkreuz, İsa peygamberin salip şeklindeki çarmağa gerildiği vakit kanının pembe renkte olarak salibin üzerine düşmüş

olması hatırasından çıkarılmıştır. Cemiyetin azası kendilerini dinî bir tarikat kardeşleri gibi tutarlar ve isimlerini yazdıkları vakit evveline bir R+K alâmeti koyarlardı. Bu alâmet cemiyetin azası için bir de emniyet teşkil ederdi. Çünkü isimlerinin evveline salıp işareti koyan adamlar dine muhalefet ile ittiham edilemezlerdi.

Cemiyetin *Fama fraternitatis* ismindeki talimatına nazaran, ondördüncü asırda Fas'ta ve Mısır'da felsefe öğrenmiş Chrétien Rosenkreuz adında bir Alman cemiyetin müessisi olarak tanınmış idi. O zamanlar cemiyet azası (Ruh-ül-kudüs) isimli bir manastırda toplanırlar. Müessis olarak tanınmış olan almanın ismi ve cemiyetin ondördüncü asra kadar çıkarılması efsaneye benzerse de Fas ve Mısır felsefesinin ihtarı Pembe salib'in eski islâm medeniyetine ve dolayısıyla eski Yunan ilmine bigâne olmadığını gösterir.

Pembe salıp cemiyetinin, İhvanussafa'nın olduğu gibi, belli başlı müşterek bir eseri yoktur; azanın her biri ayrı ayrı çalışır ve yazardı. Ancak aralarında müşterek olan vasıf-cemiyet isminin zahirde ifade eylediği dinî inkıyada rağmen- ilmi dinin ve aklı iskolas-tik ustalarının vazettikleri düsturların fevkında tutmak idi. Bu vasıf ile o vakitlerde en iyi muttasıf olan Paraçelsus olduğu cihetle Pembe salıp azası onun tilmizleri addolunurlardı.

Paraçelsus kurunuvustanın Avrupa'da yerleştirdiği iskolas-tik zihniyetini kırmaya çalışmış ilim inkilâpçılarının en büyüklerinden biridir. Pembe salıp cemiyeti de onun fikirlerini neşre çalışmakla Avrupa'da teceddüde hizmet etmiştir.

Vakıa, Pembe salıp azası felekiyat ile, tasavvuf ile de çok meşgul olmuşlardır. Fakat bununla beraber hakikî kimya ilminin teessüsünde, bilhassa tababetin asırlardan beri devam eden kök ve ot ilâçlarından bir az kurtularak kimyevî ilâçlara da ragbet etmesinde faideleri olmuştur. İlmî hadiselerde tarihî rabitalar dahi aramaya meraklı olanlar bugünkü kimya ilminin en yüksek mahsulü olan terkip işlerinde Almanya'nın çok mahir bulunmasında, bu Pembe salıp cemiyetinin halka kimya ilmini sevdirmiş olmasının da bir âmil olduğunu düşünebilirler. Zaten bu cemiyetin müverrihi-ondokuzuncu asrın başında - Pembe salib'in yakın vakte kadar devam ettiğini yazmıştı.

Pembe salıp azasından pek azı malûm olabilmiştir. En marufu Wurtemberg'li Andreae isminde bir rahiptir ki zahirde Pembe salıp ile istihza şeklinde fakat hakikatte onu sevdirmeye yarıyan (kimyağarlar düğünü) diye bir kitap yazmıştı. Bundan mada malûm olanlar hekimlerdir. Onlar da zamanlarının hükümdarlarına, prenslerine mensup olduklarından ve hekimler hiçbir devirde aralarında rahip sınıfından bulunanlar bile dindarlık ile şöhret bulmamış olduklarından Pembe salibe intisaplarını ilân etmekten çekinmemişlerdir.

Pembe salıp o vakitki Almanya'dan Fransa'ya ve İngiltere'ye de intişar etmişti. Yalnız İtalya bu cemiyete karşı soğuk davranmıştır. O da dindarlığından değil, o devirde eski Yunan ilmini ve san'atını tanıyarak felsefî hidayete ermiş olmasındandır. Bununla beraber orada dahi sızılarında muşteki olanlar arasında merhemi ile halâ meşhur olan Fioravanti Pembe salibin alenî bir müridi idi.

Gizli akademilerin üçüncü bir misali de bizim kendi ilmi tarihimize vardır. Eski askerî tıbbiye mektebinin dersleri, malûm olduğu gibi, fransızca olarak başlamış ve uzun bir müddet öylece devam etmişti. Yabancı bir dilde tedrisin hem millî hissiyata, hem de memlekette kâfi miktarda hekim yetiştiremediği için millî menfaatlara muvafık olmadığını gören bir mektep nazırının teşviki ile talebeden Kırmızı Aziz bey ve rufekası diye meruf bazı zatlar türkçe derslere bir hazırlık olmak üzere, o zamanın türkçesine esas addedilen, arapça ve acemce dillerini öğrenmeye başlamışlardı. Fakat sonradan mektebin başka bir nazırı kendilerine derslerinin haricinde işlerle uğrasmamalarını ihtar ettiğinden, o gençler ta Eyup'ta hacı Beşir ağa medresesine saklanarak bir müddet gayelerini orada takip etmişlerdi. Daha sonra bu ilmî cemiyet alenî olmuş ve tıp ıstılahları için bir lûgat kitabı tertip etmiştir. Şimdiki Türkiye tıp encümeni bidayetinde gizli olan o akademinin devamıdır.

Vakıa tıbbiyeli gençler dinî taassuptan korktukları için gizlenmemişlerdi. İlmî teceddüt her yerde olduğu gibi, Türkiye'de dahi taasubun şerrine uğramış ise de müteassıpların taşları daha evvel mühendisane şakirtlerine isabet etmiş, fakat teceddüt galebe etmişti. Tıbbiyelilerin gizlenmesi, mektepte dersler türkçeye çevrilince kendilerine iş kalmayacağını anlayan yabancı hocaların, bu işe mani olmaya çalışmalarından ileri gelmişti. İlim bu sefer taassup önünde değil, şahsî menfaat önünde gizlenmeye mecbur olmuştu. Zaten taassup ta çok defa şahsî menfaat neticesi değil midir? **G. Ata**